

בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹהִים אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ.¹ ראשי תיבות עולה כ"ב. לרמז, שבכ"ב אֶתְנוּן דאורייתא נבראו כל העולמות² (ספר יצירה פ"ב מ"ט).

בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹהִים אֶת הַשָּׁמַיִם וְגו'. וְהָאָרֶץ הָיְתָה תֵהוֹ וְנִבְהוּ וְגו'. וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְהי אוֹר וַיְהי אוֹר וַיִּבְרָא אֱלֹהִים וְגו'.³ האונקלוס תרגם⁴ 'בראשית ברא אלקים' - בקדמין ברא אלהים. וצריך להבין, הלא רש"י מבאר בפירושו⁵, שאי אפשר לפרש מלת 'בראשית' - שבתחלה ברא אלקים את השמים ואת הארץ, כמבאר ברש"י

ונראה, דבא לרמז, דהנה עצמותו יתברך שמו הוא בלתי מושג, ואין שום רעיון ומחשבה תפיסא ביה כָּלֵל⁶. רצה לומר, המחשבה של כל המחשבות - אין תופס עצמותו יתברך שמו, והוא נעלם מכל רעיון. וזה נקרא בְּסִפְרֵי הקדושים 'אור דלא ידע'⁷, ואפילו נושאי הכסא⁸ המקדשין אותו בכל יום ואומרים מִלֵּא כָּל הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ (ישעיה ו ג)⁹ - שואלין 'אַיִה מְקוֹם כְּבוֹדוֹ'¹⁰. ואין סוף לאחדותו, והוא ממלא כל עֲלָמִין¹¹, ולעצמותו אין להעריך שום דמות ושום אור¹².

וכשעלה במחשבה לפניו יתברך שמו לברוא את העולם, צמצם אלקותו יתברך שמו, ועשה מקום פנוי להעולמות¹³. והצמצום ההוא, היה סיבה לְגִלּוֹי העולמות. וזהו שאמר התנא 'נתעטף הקדוש ברוך הוא באור וברא את העולם'¹⁴. אמנם, הצמצום ההוא,

¹ בראשית פרק א: (א) בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹהִים אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ: 22=2+2+1+1+5+6+5

² איוב פרק כח: (כג) אֱלֹהִים הֶבִין דְּרָכָה לְהוֹא יַדְעָ אֶת־מְקוֹמָה:

רש"י: (כג) אלהים הבין דרכה והוא ידע את מקומה - שיועד הוא היכן שורה וגם ישבחה ויאמרו לה כי אלהים הבין דרכה נסתכל בה וברא את העולם באותיות' כסדרם ומשקלן יצר כל היצורים כאשר כתוב בסוד ספר יצירה:

זוהר כרך א (בראשית) פרשת מקץ דף רד עמוד א: כד ברא קודשא בריך הוא עלמא ברא ליה באתון דאורייתא וכל את ואת עאלת קמיה עד דאתקיימו כלוה אתון באת ב"ת וכל אינון אלפא ביתות דאתגלגלו אתון כלוה קיימי (כלוה) למברי עלמא

³ בראשית פרק א: (א) בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹהִים אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ: (ב) וְהָאָרֶץ הָיְתָה תֵהוֹ וְנִבְהוּ וְהָאָרֶץ עַל־פְּנֵי תֵהוֹם וְרוּחַ אֱלֹהִים מְרַחֶפֶת עַל־פְּנֵי הַמַּיִם: (ג) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְהי אוֹר וַיְהי־אוֹר: (ד) וַיִּבְרָא אֱלֹהִים אֶת־הָאֹר וַיִּטֹּב וַיִּבְרָא אֱלֹהִים בֵּין הָאֹר וּבֵין הַחֹשֶׁךְ: (ה) וַיִּקְרָא אֱלֹהִים לְאוֹר יוֹם וְלַחֹשֶׁךְ לַלַּיְלָה וַיְהי־עֶרֶב וַיְהי־בֹקֶר יוֹם אֶחָד:

⁴ תרגום אונקלוס: (א) בקדמין ברא י ית שמיא וית ארעא:

⁵ רש"י בראשית פרק א: בראשית ברא - ... ולא בא המקרא להורות סדר הבריאה לומר שאלו קדמו, שאם בא להורות כך, היה לו לכתוב בראשונה ברא את השמים וגו', שאין לך ראשית במקרא שאינו דבוק לתיבה של אחריו, כמו (שם כו א) בראשית ממלכות יהויקים, (בראשית י י) ראשית ממלכתו, (דברים יח ד) ראשית דגן, אף כאן אתה אומר בראשית ברא אלהים וגו', כמו בראשית ברא. ודומה לו (הושע א ב) תחלת דבר ה' בהושע, כלומר תחלת דבורו של הקדוש ברוך הוא בהושע, ויאמר ה' אל הושע וגו'. ואם תאמר להורות בא שאלו תחלה נבראו, ופירושו בראשית הכל ברא אלו, ויש לך מקראות שמקצרים לשונם וממעטים תיבה אחת, כמו (איוב ג י) כי לא סגר דלתי בטני, ולא פירש מי הסוגר, וכמו (ישעיה ח ד) ישא את חיל דמשק, ולא פירש מי ישאנו, וכמו (עמוס ו יב) אם יחרוש בבקרים, ולא פירש אם יחרוש אדם בבקרים, וכמו (ישעיה מו י) מדי מראשית אחרית, ולא פירש מגיד מראשית דבר אחרית דבר. אם כן תמה על עצמך, שהרי המים קדמו, שהרי כתיב ורוח אלהים מרחפת על פני המים, ועדיין לא גלה המקרא בריית המים מתי היתה, הא למדת שקדמו המים לארץ. ועוד שהשמים מאש ומים נבראו, על כרחך לא לימד המקרא סדר המוקדמים והמאוחרים כלום:

⁶ תיקוני זוהר הקדמה דף יז עמוד א: אנת הוא עלאה על כל עלאין סתימא על כל סתימין לית מחשבה תפיסא בך כלל

⁷ זוהר - האדרא זוטא כרך ג (דברים) פרשת האזינו דף רפט עמוד ב: רישא דכל רישין דלא אתידע ולא אשתמודע ולא ידעין עלאין ותתאין

⁸ חיות הקודש

⁹ ישעיהו פרק ו פסוק ג: וְקָרָא זֶה אֶל־זֶה וַאֲמַר קְדוֹשׁ קְדוֹשׁ קְדוֹשׁ יְהוָה צְבָאוֹת מִלֵּא כֹל־הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ:

¹⁰ קדושת כתר: כתר יתנו לך יהו אלהינו מלאכים המוני מעלה. עם עמך ישראל קבוצי מטה: יחד כלם קדשה לך ישלשו. כדבר האמור על יד נביאך. וקרא זה אל זה ואמר: קדוש. קדוש. קדוש. יהו צבאות מלא כל הארץ כבודו: כבודו מלא עולם. משרתיו שואלים זה ל זה. **איה מקום כבודו** להעריצו. לעמתם משבחים ואומרים: ברוך כבוד יהו ממקומו: חזן ממקומו הוא

¹¹ זוהר - רעיא מהימנא כרך ג (במדבר) פרשת פנחס דף רכה עמוד א: איהו סובב על כל עלמין ולית סובב לון לכל סטרא עילא ותתא ולארבע סטרין בר מניה ולית מאן דנפיק מרשותיה לבר איהו ממלא כל עלמין ולית (ס"א אלהא כו' לון בר מניה) אחרא ממלא לון,

¹² מאור ושמש דברים פרשת ואתחנן: כבר אמר הכתוב (ישעיה מ כה) וְאֵל מִי תִדְמִינִי וְאֶשְׁנֶה יֹאמֶר קְדוֹשׁ, כי אין לדמות ולכנות להשי"ת שום דבר. ואף שכבר נאמר (דברים יא יב) עֵינֵי ה' (תהלים קמה טז) פִּתְּחֵם יְדֵי כְדוּמָה - הוא רק לְשֹׁבֵר את האוזן, ובעצם אלהותו יתברך שמו אין לכנות שום דבר ושום מחשבה לא תפיסא ביה. ואף שחכמינו ז"ל (ספר יצירה) כינו קדושת אלהותו יתברך שמו שהוא כשלהבת הקשורה בגחלת - הוא גם כן רק לְשֹׁבֵר את האוזן, רק שהיא בחינה יותר דקה להתבונן בגדולת יוצריו; אבל בעצם אלהותו - מה דמות תַּעֲרָכּוּ לו, שח"ו אין לחשוב שום מחשבה ח"ו לְשֹׁבֵר ולכנות לו, כי הכל עצם הבהירות ששום מחשבה לא תפיסא ביה. ואף המרכבה עליונה המה החיות הנושאות לכסא מְכֻנִּים בשם 'שור' 'נשר' 'אריה' 'אדם' - ח"ו לְדָמוֹת שהמה חיות דמות שור או דמות נשר כנ"ל - רק הכל לְשֹׁבֵר את האוזן מה שיכולה לשמוע, ללמוד לבני אדם גדולת אלהינו, אבל באמת הכל אורות עליונים שאין לדמות ולכנות לשום דבר גשמי ח"ו..

¹³ מאור ושמש בראשית פרשת לך לך: דהנה כשעלה ברצונו הפשוט לברוא את העולמות, עיקר כוונתו היה להיטיב לברואיו, דהיינו שיתגלה מלכותו על כל הברואים, ויִדְעוּ שהוא אחד יחיד ומיוחד, שזאת הוא עיקר הטובה - להשיג עריבות נעימות ידידות אלקותו יתברך שמו, ואין מלך בלא עם, על כן עלה ברצונו לברוא העולמות, שיכירו מלכותו ויקבלו הטובות. אכן, עצמותו יתברך שמו בלתי אפשרי להשיג, לכן צמצם אלקותו יתברך שמו, לתת מקום להעמדת העולמות. והנה על ידי צמצום הראשון גם כן אי אפשר להשיג, על כן ראה המאציל בחכמתו לעשות צמצומים אחר צמצומים, והשתלשלות אחר השתלשלות, עד שיהיה די לכל העולמות.

¹⁴ בראשית רבה (וילנא) פרשה ג: ד ר' שמעון בן יהוצדק שאל לרבי שמואל בר נחמן א"ל מפני ששמעתי עליך שאתה בעל אגדה מהיכן נבראת האורה, א"ל מלמד שנתעטף בה הקדוש ברוך הוא כשלמה והבהיק זיו הדרו מסוף העולם ועד סופו, אמרה ליה בלחשה, א"ל מקרא מלא הוא (תהלים קד) עוטה אור כשלמה, ואת אמרת לי בלחשה, אתמהא, א"ל כשם ששמעתי בלחשה כך אמרתיה לך בלחשה, א"ר ברכיה אלולי שדרשה רבי יצחק ברבים לא היה אפשר לאומרה, מקמי כן מה היו אמרין, רבי ברכיה בשם ר' יצחק אמר ממקום בית המקדש נבראת האורה, הה"ד (יחזקאל מג) והנה כבוד אלהי ישראל בא מדרך הקדים, ואין כבודו אלא בהמ"ק כמד"א (ירמיה יז) כסא כבוד מרום מראשון מקום מקדשנו וגו'. <=אור הוא הרצון האלקי, והצמצום הוא רצון אלקי מיוחד לברוא את העולם

וּמִזֶּה נִבּוֹא לִבָּאֵר, **בְּרִאשִׁית בְּרָא אֱלֹקִים**³ תִּרְגַּם אוֹנֶקְלוֹס 'בְּקִדְמִין בְּרָא ה'י"ד - רָצָה לִוְמַר, בְּתַחֲלָה בְּרָא אֱלֹקִים הֵייוֹ הַצִּמְצוֹם. וּפִירוּשׁ, בְּתַחֲלָה בְּרָא הַצִּמְצוֹם, כְּדֵי שִׁיְהִי מָקוֹם פְּנִי הַעוֹלָמוֹת. כִּי שֵׁם אֱלֹקִים מוֹרָה עַל צִמְצוֹם הָאוֹר, כְּנוֹדַע¹⁸. אֲךָ הַכֹּלִים לֹא הָיוּ יֹכִילִים לִסְבּוֹל הָאוֹר הַהוּא מְגוֹדֵל בְּפִיחֶרְתּוֹ, וְהָיוּ נִבְטָלִין נִגְדּוֹ וְהָיָה עוֹלָם הַתְּהוֹ, וְזֶהוּ וְהָאֶרֶץ הִיתָה תְּהוֹ וּבִהּ. וַיֹּאמֶר אֱלֹקִים יִהְיֶה אוֹר וְיִהְיֶה אוֹר פִּירוּשׁ, שְׁאֹחֵר עוֹלָם הַתְּהוֹ נַעֲשֶׂה עוֹלָם הַתִּיקוֹן, דִּהֵייוֹ יִהְיֶה אוֹר - וְיִהְיֶה אוֹר רָצָה לִוְמַר, שֶׁנַּעֲשֶׂה צִמְצוֹם שְׁנֵי. וְעַל יָדֵי זֶה הִיָּה אוֹר לְהַפְלִים שִׁיְהִי יֹכִילִים לִהְשִׁיגוֹ. וּלְמַעַלָּה מִזֶּה הָאוֹר הוּא בְּחִינַת חֹשֶׁךְ, כִּי דָבָר שֶׁהוּא בְּלִתי מוֹשֵׁג, מְכֻנָּה בְּשֵׁם 'חֹשֶׁךְ'¹⁹, כְּמֹאמֶר הַכְּתוּב (תְּהִלִּים יח ב) ²⁰ יִשֶׁתׁ חֹשֶׁךְ סִתְּרוֹ. וְזֶהוּ **וַיַּבְדֵּל אֱלֹקִים בֵּין הָאוֹר וּבֵין הַחֹשֶׁךְ** רָצָה לִוְמַר, שֶׁהַבְּדֵל עָשָׂה הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא בֵּין הָאוֹר הַבָּא עַל יָדֵי הַצִּמְצוֹם הַשְּׁנִי שֶׁהִיָּה אֲפֶשֶׁר לִהְשִׁיגוֹ, בֵּין הָאוֹר הַקְּדִמּוֹן הַמְּכֻנָּה בְּשֵׁם חֹשֶׁךְ מַחֲמַת שְׁלֹא הִיָּה בְּאֲפֶשֶׁרִי לִהְשִׁיגוֹ, וְדוּ"ק. וְדִבְרִים אֵלּוּ נִרְמְזִים בַּעַץ הַחַיִּים וּבַעֲמַק הַמֶּלֶךְ

עוד יש לדקדק בדברי האגדה שמביא רש"י ז"ל על פסוק **וַיִּרָא אֱלֹקִים אֶת הָאָדָם וַיֵּבְדֵּל**^{28,3} – ראה שאין העולם כדאי להשתמש בו והבדילו לצדיקים לעתיד לבא. מנא ליה לרש"י, הלא אמרו חז"ל שכל מעשה בראשית נבראו ביום ראשון²⁹, וגם המאורות

2

פירש רש"י שנבראו ביום ראשון רק שנתלו ברקיע ביום רביעי³⁰. אם כן, מנין שזה האור שנברא ביום ראשון אור אחר הוא ונגזר, שמא הוא אותן המאורות שנתלו ברקיע ביום רביעי

וַיֵּרָא, כי הנה השי"ת ברא כל העולמות לכבודו³¹ שיעבדוהו זָרַע וְשָׂרָאֵל עִם קָרְבּוֹ. אמנם למען יהיה בחירה ורצון, ברא השם יתברך העולמות מוטבעים כל אחד על טבעם; שאין אחד מַשְׁנָה את טבעו, ואין השמש עולה במערב לעולם. וכן כל הַטְּבָעִים, אינם משנים את תפקידם. שאם היו משנים טְבָעָם לפעמים - לא היה מקום לטעות. והיו כל בני אדם רואין שאין הבירה מתנהגת בלא מנהיג³², ולא היה בחירה ורצון. לכן ברא השי"ת הכל על דרך הטבע, למען יהיה מקום לטעות בכדי שיהיה בחירה ורצון.

אמנם, אף על פי כן נתן השי"ת לאדם מקום להתבונן בו, שגם הטבע יש לה מנהיג ובידו לשנותה לַאֲשֶׁר יחפוץ. ואחד מהבחינות בזה, הוא אור הראשון של ששת ימי בראשית, שאמרו חז"ל שאדם צופה בה מסוף עולם עד סופו, וכשראה השם יתברך שאין העולם כדאי להשתמש בו - הבדילו ונגזר לצדיקים לעתיד לבא. ואמרו צדיקי הדור³³, שהאור נגזר בהתורה, והצדיקים המזככים את עצמם ולומדין התורה לשמה - הם מוצאין אור הזה, ועל ידי זה הם יודעין העתידות שיהיה אחר כך. וזהו שנגזר לצדיקים לעתיד לבא. פירוש שיהיו יודעין על ידי זה העתיד לבא

ודבר זה לא נשאר על דרך הטבע, כי אדם אחד רואה על ידי אור זה, ושאר אנשים אינם רואים. ואם היה הדבר נשאר בטבעו - היו הכל שווין בו. כאשר עיינו רואים שהארץ הוטבעה בטבע שתהיה מוציאה דשאים על ידי מאמר השם 'תדשא הארץ' ועדיין הדבר מתנהג כן. שבכל מקום שיקובץ מעט עפר אפילו בכלי - היא מוציאה דשאים. ובשאר נבראים נמצאים אשר לא נשאר בטבעם שנבראו, כגון מים, בתחלת הבריאה הוציאו דגים ושרץ המים על ידי מאמרו יתברך שמו 'וישרצו המים', ואף על פי כן לא נשאר זה שיהיה דבר זה מתמיד בטבעו לעולם. שבאם היה דבר זה נשאר על הטבע היה מְחִיב שבאם ישים האדם מים בכלי - ראוי שיתנהו בתוכם דגים, כדרך שהארץ מוציאה דשאים לעולם. גם אנו רואים הרבה יאורים קטנים שיש בהם דגים מרובים, והרבה נהרות גדולות שאין בהם. וטעם הענין הוא, שיהיה האדם מכיר על ידי זה השגחת פרטיות של הבורא יתברך. וכאשר השם יתברך חפץ במעשי האדם החפץ במצות - הוא מזמין לפניו שיתנהו דגים בהנהר, וְשִׁינְבְּלוּ אליו לכבוד שבת

ובזה נבוא אל הביאור על נכון בעזרת השם, שכל דבר שנשאר על טבעו ובקיומו נאמר בו 'ויהי כן', שהוא לשון הויה וקיום. על כן ביום ראשון אצל בריאת האור לא נאמר 'ויהי כן', כי לא נשאר בטבעו³⁴ כמו שאמרנו, כי אחד מביט בו כאשר היה בתחלת הבריאה, ושאר אנשים אינם משיגים אותו. אכן, הבדלת המים ומקוות המים, וכן מה שהארץ מוציאה דשאים - נשאר לעולם, על כן נאמר בהם 'ויהי כן'. וגם גבי מאורות נאמר 'ויהי כן' - שזה נשאר בטבעו, שהחמה לעולם זורחת במזרח, ואינה מְשַׁנָּה לעולם מאשר נבראה. אמנם, אחר כך נאמר 'ויעש אלקים את שני המאורות הגדולים', שרומזים על החמה והלבנה העליונים, כנודע³⁵. והם אינם מתנהגים על פי הטבע, לכן לא נאמר בהם 'ויהי כן', כי על ידי מעשה בני אדם ורוב השתדלותם במצות ומעשים טובים הם מתעלים, כנודע. וכן בהשרצת נפש חיה בַּמִּים לא נאמר 'ויהי כן' כמו שאמרנו, שלא נשאר בטבעו. וגם

רמב"ן: ואלו כלל כל הנבראים בעל הגוף:

ואחר שאמר כי בתחלה במאמר אחד ברא אלהים השמים והארץ וכל צבאם, חזר ופירש, כי הארץ אחר הבריאה הזו היתה "תהו", כלומר חומר אין בו ממש, והיתה "בהו", כי הליבש אותה צורה: ופירש שבצורה הזו צורת ד' יסודות, שהם האש והמים והעפר והאוויר, ומלת "הארץ" תכלול ארבעת אלה. והאש נקראת "חשך" מפני שהאש היסודית חשוכה, ואלו היתה אדומה היתה מאדימה לנו הלילה. והמים שנגבל בהם העפר יקרא "תהום", ולכן יקרא מי הים "תהומות", כדכתיב (שמות טו ה) תהומות יכסיומו, קפאו תהומות (שם ח), תהום יסובבני (יונה ב ו), ויקרא קרקע הים "תהום", ויגער בים סוף ויחרב ויוליכם בתהומות כמדבר (תהלים קו ט), מוליכם בתהומות כסוס במדבר (ישעיה סג יג). והאוויר יקרא "רוח":

רש"י: (יד) יהי מארת וגו' - מיום ראשון נבראו, וברביעי צוה עליהם להתלות ברקיע, וכן כל תולדות שמים וארץ נבראו מיום ראשון, וכל אחד ואחד נקבע ביום שנגזר עליו, הוא שכתוב (פסוק א) את השמים, לרבות תולדותיהם, ואת הארץ, לרבות תולדותיה:

משנה מסכת אבות פרק ו משנה יא: כל מה שברא הקדוש ברוך הוא בעולמו לא ברא אלא לכבודו

בראשית רבה (וילנא) פרשה לט סימן א (לך לך): אמר רבי יצחק משל לאחד שהיה עובר ממקום למקום, וראה בירה אחת דולקת אמר תאמר שהבירה זו בלא מנהיג, הציץ עליו בעל הבירה, אמר לו אני הוא בעל הבירה, כך לפי שהיה אבינו אברהם אומר תאמר שהעולם הזה בלא מנהיג, הציץ עליו הקדוש ברוך הוא ואמר לו אני הוא בעל העולם

דגל מחנה אפרים בראשית: ושמעתי מאז"ז נ"ע זללה"ה היכן נגזר האור והוא ואמר שה' יתברך גזר בתורה (עיין בזה"ק בהשמטות ח"א רס"ד א) ולכן משתמשים צדיקים בכל דור ודור באור ההוא היינו על ידי התורה שיש בה אותו האור שיכולין להסתכל בו מסוף העולם ועד סופו כמו שראו עיני ממש כמה מעשיות מה שכתב לדודי זקני המנוח ר' גרשון קוטיב"ר ז"ל שנסע לארץ הקדושה איך שראה אותו בשבת בחוץ לארץ ומה זה עשה בחוץ לארץ והשיב לו דודי זקני באגרת שבאותו שבת עשה איה גביר מילה בחוץ לארץ ושלח אחריו להיות מוהל אצלו וכהנה וכהנה אשר קצרה היריעה מהכיל אשר הסתכל ממש מסוף עולם ועד סופו והכל היה על ידי אותו אור שנגזר בתורה, ויש לומר שזה מרומז כאן בפסוק כי הבעל הטורים פירש את האור בגימטריא בתורה נמצא מבואר ממש בפסוק וירא אלהים את האור כי טוב לגנוז והיכן גזר באת האור ממש היינו בתורה שהוא מספר את האור והבן:

אור המאיר שמות פרשת פקודי: פעם אחד שאלו להבעש"ט זללה"ה אחת מהדברים, ואזי פתח ספר הזוהר שהיה מונח על השלחן, והסתכל בו ואמר להם כל המאורע, ואחר כך נמצא האמת אתו שכיון בדבריו, ושאלו פיו הקדוש וכי בשביל שפתח את ספר הזוהר והסתכלות מעט בזוהר יתכן לדעת ולראות מרחוק, ואז השיב להם הלא מצינו (חגיגה יב, א) אור שברא בו הקדוש ברוך הוא את עולמו היה מאיר מראש העולם ועד סופו, וגם האדם יכול לראות מראש העולם ועד סופו עם אור הבהיר, ומאיר לארץ ולדברים עליה, וכיון שראה הקדוש ברוך הוא שאין העולם כדאי להשתמש עם זה האור, ונגזר לצדיקים, ואיה אפוא המקום מהכיל את האור הבהיר והיכן גזר, גזר את האור בתורה שתורה אוצרו הטוב של הקדוש ברוך הוא, וכשאדם לומד תורה לשמה, מסתכל בה בעין שכלו, המאור הגנוז מאיר לו נתיב, להשכיל ולראות מראש העולם ועד סופו כאשר מאז קודם שגזר האור,

ספר הבהיר - המיוחס לרבי נחוניא בן הקנה ז"ל: דאמר ר' מאי דכתיב (בראשית א' ג) ויאמר אלהים ויהי אור ויהי אור, ולא אמר ויהי כן, אלא מלמד שהאור הוא היה גדול מאד ואין כל בריה יכולה להסתכל בו גזר הקב"ה לצדיקים לעתיד לבוא

רמב"ן בראשית פרק א פסוק ג: ויהי אור - לא אמר "ויהי כן", כאמור בשאר הימים, לפי שלא עמד האור בתכונה הזאת כל הימים כשאר מעשה בראשית.

זוהר כרך א (בראשית) פרשת בראשית דף כ עמוד א: ויעש אלהים את שני המאורות הגדולים ויעש רבויא ותקונא דכלא כדקא יאות, את שני המאורות הגדולים בקדמיתא בחבורא חדא רזא דא שמא שלים כחדא יהו"ה אלהים אף על גב דלא איהו באתגליא אלא בארז סתים

בבריאת התנינים לא נאמר 'ויהי כן' - כי לא נשארו שניהם בקיומם כמאמר חז"ל³⁶, שְׁמֵלַח הקדוש ברוך הוא את הנקבה לצדיקים לעתיד לבא. ובבריאת אדם שנאמר 'נעשה אדם בצלמנו כדמותנו' לא נאמר 'ויהי כן' - כי האדם גם כן לא נשאר על טבעו, שהדבר מסור ביד האדם להרע או להיטיב. שאם יזכך את חומרו ומקדש את עצמו על ידי התורה והמצוות - יהיה בצלם ובדמות, ואם לא יוכשר במעשיו ח"ו - אזי מותר הָאָדָם מִן הַבְּהֵמָה אֵין³⁷. מה שאין כן אצל 'הנה נתתי לכם את כל עשבי' נאמר 'ויהי כן', מפני שדבר זה מוטבע לעולם, שאי אפשר לאדם שיתקיים בלי אכילה. ומזה מצאו חז"ל בעלי האגדה להוכיח, שנגזר אור הראשון מחמת שלא נאמר בו ויהי כן, ומתורץ הכל היטב בעזרת השם.

³⁶ רמב"ן בראשית פרק א פסוק כא: ואני תמה למה לא אמר ביום הזה "ויהי כן". ואולי לא יתכן להזכיר "ויברא" אחרי "ויהי כן", כי מבראשונה ידבר. ורבותינו אמרו (בבא בתרא עד ב) כי התנינים הגדולים הוא לויתן ובת זוגו שבראם זכר ונקבה, והרג הנקבה ומלחה לצדיקים לעתיד לבא. ואפשר כי מפני זה לא היה ראוי שיאמר בהם "ויהי כן", כי לא עמדו עוד:

³⁷ תלמוד בבלי מסכת שבת דף קנא עמוד ב: דאמר רמי בר אבא: אין חיה שולטת באדם עד שנדמה לו כבהמה; שנאמר אדם ביקר בל ילין נמשל כבהמות נדמו.

זוהר כרך א (בראשית) פרשת וישב דף קצא עמוד א: אמר ר' אלעזר אף על גב דנשמתא לאו ביה צדיקא לא משתניין מכמה דהוה דיוקנהוון בקדמיתא וכד בר נש לא אזיל בארחו דאורייתא האי דיוקנא קדישא אתחלף ליה וכדין חיות ברא ועופא דשמיא יכלין לשלטה עליה בגין דאתחלף ליה האי דיוקנא קדישא אתחלף ליה האי דיוקנא דבר נש